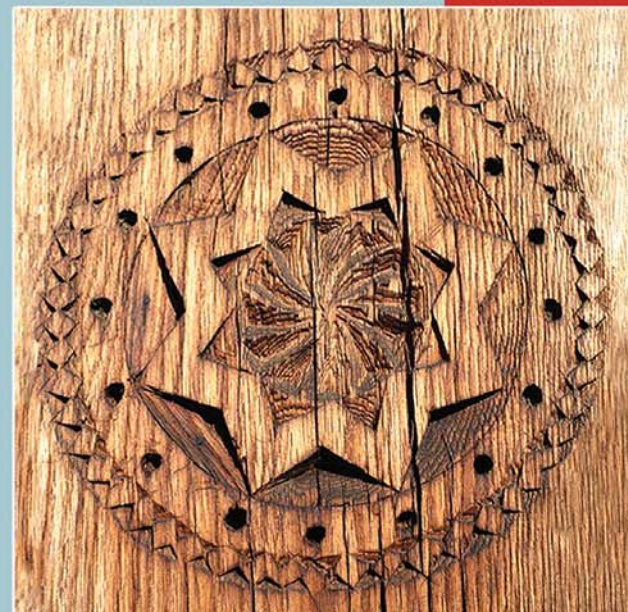

Ce sunt studiile românești? Care este obiectul lor? Ce arii disciplinare sunt (pot fi) implicate în construcția realității academice a acestora? Care este „realitatea” lor actuală? Cum se manifestă practic acestea, atât în spațiul educațional și academic românesc, cât și în cel din străinătate? Care sunt legăturile dintre cele două spații și cum dialoghează ele? Toate acestea reprezintă întrebări firești care țin de necesitățile de legitimare ale unei realități ale cărei repere sunt, în același timp, academice, educaționale, instituționale, culturale și, implicit, identitare.

Volumul de față cuprinde o parte a comunicărilor făcute la conferința „Studiile românești: strategii, interferențe, varietăți”, care a avut loc la Universitatea de Vest din Timișoara, între 21 și 23 septembrie 2017, conferință la care au participat româniști din țară și din străinătate. Intervențiile și studiile acestora încearcă, pe de-o parte, câteva răspunsuri la aceste întrebări, iar pe de altă parte, se interesează de anumite aspecte ale limbii și literaturii române sau ale culturii populare românești. În acest sens lucrările cuprinse aici pot fi privite ca o mostră a interesului actual pentru problemele specifice ale studiilor românești.

Studiile românești: priviri în oglindă

OTILIA HEDEȘAN
DUMITRU TUCAN
DANA PERCEC
(coordonatori)

AULA MAGNA
Seria Filologie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Studiile românești : priviri în oglindă / coord.:
Otilia Hedeșan, Dumitru Tucan, Dana Percec. -
Timișoara : Editura Universității de Vest, 2017
Conține bibliografie
ISBN 978-973-125-588-0

I. Hedeșan, Otilia (coord.)
II. Tucan, Dumitru (coord.)
III. Percec, Dana (coord.)

811.135.1
821.135.1.09

Redactor: Irina Sercău

Tehnoredactare: Dorin Davideanu

© 2017 Editura Universității de Vest pentru prezenta ediție

Editura Universității de Vest

Str. Paris, nr. 1
300003, Timișoara
E-mail: editura@e-uvt.ro
Tel.: +40 - 256 592 681

Coordonatori:
OTILIA HEDEȘAN
DUMITRU TUCAN
DANA PERCEC

**Studiile românești:
priviri în oglindă**

Editura Universității de Vest
Timișoara, 2017

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE	7
CE SUNT „STUDIILE ROMÂNEȘTI”?.....	15
Adrian Tudurachi (Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Academia Română, Filiala Cluj-Napoca) STUDIUL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN LITERATURA ROMÂNĂ: EXPLICAȚII PENTRU UN IMPAS	51
Kazimierz Jurczak (Universitatea Jagiellonă din Cracovia) DE LA LITERATURĂ LA POLITICĂ ȘI ÎNAPOI. MAIORESCU ȘI CONSERVATORISMUL ROMÂNESC DIN SECOLUL AL XIX-LEA.....	75
Ioana Bot (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca) RECITIRI EMINESCIENE: PROZA LITERARĂ	87
Dumitru Tucan (Universitatea de Vest din Timișoara) LITERATURĂ ȘI INTERDISCURSIVITATE LA I.L. CARAGIALE.....	109
Giovanni Magliocco (Universitatea „Aldo Moro” din Bari) PRIN CETATEA UMBRELOR. IMAGINARUL URBAN ȘI MITUL SPAȚIAL ÎN CERCUL LITERAR DE LA SIBIU	129
Jana Páleníková (Universitatea Comenius, Bratislava) ISTORIA LITERATURII ROMÂNE ÎN LIMBA SLOVACĂ (LITERATURA ÎN SPAȚIU ȘI ÎN TIMP).....	145

Ala Sainenco

(Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Memorialul Ipotești)

SECVENȚE ALE IMAGINARULUI LINGVISTIC:
O ANALIZĂ COMPARATIVĂ 153

Gina Puică

(Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava,
Universitatea Națională „Yurii Fedkovič” din Cernăuți)

STUDIILE ROMÂNEȘTI ȘI CREAȚIA CONTEMPORANĂ
LA CERNĂUȚI: PERMANENȚE, PARTICULARITĂȚI
ȘI DECALAJE. CAZUL POEZIEI 165

Tatiana Potîng

(Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir” din Chișinău)

PARTICULARITĂȚI ALE COLINDATULUI
DIN SPAȚIUL BASARABEAN 183

Mihaela Bucin

(Universitatea din Szeged)

INFLUENȚA UNUI COLIND ÎN LIMBA ROMÂNĂ,
CULES DE BARTÓK BÉLA, ASUPRA CULTURII MAGHIARE.... 191

Otilia Hedeșan

(Universitatea de Vest din Timișoara)

NOI (TRAN)SCRIEM COLINDE.
O PERSPECTIVĂ INTERIOARĂ 201

**PRIN CETATEA UMBRELOR.
IMAGINARUL URBAN ȘI MITUL SPAȚIAL
ÎN CERCUL LITERAR DE LA SIBIU**

Giovanni Magliocco
(Universitatea „Aldo Moro” din Bari)

În mai toate reflecțiile pe marginea poeziei spațiului, cercetătorii au remarcat că de-a lungul secolului XX orașul s-a configurat ca nucleul tematic cel mai viu și iradiant, căpătând rolul proeminent care până în perioada romantică a fost, mai degrabă, o prerogativă a naturii. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, poezia spațiului a coincis din în ce în ce mai mult cu o poezie a imaginarului urban, consolidându-se treptat supremația orașului asupra naturii. În această perspectivă apare totuși o nouă antiteză, care înlocuiește vechea antiteză oraș vs. natură, spațiu urban vs. spațiu rural. Orașului modern și tentacular i se opune orașul *d’antan*, orașul „de altădată”, un spațiu urban care se încadrează într-un trecut nu doar arheologic, ci și mitologic și arhetipic. Această a doua tipologie urbană, care s-a manifestat și în literatura română din secolul XX, va fi obiectul contribuției mele care se va focaliza asupra imaginarului urban cerchist și asupra interrelației fecunde dintre orașul ardelenesc și arta poetică a Cercului Literar de la Sibiu.

Împotriva curentului „autohtonist” și tradiționalist, reprezentanții Cercului Literar de la Sibiu își propun programatic să se alăture tradiției culturale europene, din acest motiv operele lor poetice cuprind o mare varietate de scenarii livești, de mituri și simboluri de diverse origini (grecești, latine, medievale, romantice). Cerchiștii se îndepărtează de la cultura populară, rurală, folclorizantă, axată pe niște mitologii ancestrale, apropiindu-se de o cultură urbană, cosmopolită. Sunt preluate și prelucrate în textele poetice cerchiste mituri din tradiția europeană occidentală care s-au sedimentat prin literaturile clasice (greacă și latină).

Câteva balade și poeme ale lui Doinaș se încheagă în jurul unor mituri emblematice pentru orizontul cultural european, precum Ulise sau Oedip, în timp ce la Radu Stanca apare mitul lui Orfeu și Euridice. Cerchiștii preiau și niște mituri literare mai recente, de matrice medievală sau romantică, încă o dată semnificative mai degrabă pentru cultura vest-europeană decât pentru cultura românească – Sfântul Graal, Parsifal, Tristan și Isolda, sau mitul shakespearian al Ofeliei – și niște mituri istorice precum Ioana d’Arc, un mit emblematic pentru Occident și mai ales pentru cultura franceză, dar neobișnuit și neproductiv, din punct de vedere al imaginarii colective, pentru cultura românească. Această prezență a lumii mitice, materializând o referință constantă la tradiția culturală occidentală, modelează în adâncime conceptul cerchist de „euforionism”, care, în viziunea lui Negoïtescu, s-a conturat ca o preocupare permanentă a conjugării valorii estetice cu valoarea morală și ca o cale de acces spre spiritualitatea europeană. Acest „sincronism cu o Europă culturală arhetipală”, așa cum l-a definit cu îndreptățire Ion Vartic, este de fapt „o întoarcere la mari valori ce au primit o «clasicitate absolută», deci la un spirit european care funcționează ca norma estetică, morală și ontologică [...] o cale, deocamdată potențială, către ethosul occidental” (Vartic, 1994: 14).

Prin euforionism Ion Negoïtescu, recuperând centralitatea semnificațiilor axiologice multiple, promovează niște modele „clasicizate” deja, având ca numitor comun conceptul de „europenitate” și de „universalitate”. Această „europenitate” preconizată de cerchist s-a manifestat, din punct de vedere estetic și formal, prin resurecția baladei, teoretizată de Radu Stanca și practică intens și de ceilalți cerchiști (Doinaș, Olteanu etc.) și prin cultivarea unei urbanități ideale, care s-a materializat prin mitul Sibiului, al „Heidelberg-ului românesc”, așa cum a fost definit în mod inspirat de Nicolae Balotă. Resurecția baladei și mitul Sibiului sunt două polarități întru totul complementare. Întrepătrunzându-se, ele se află într-o rezonanță adâncă.

Privind alegerea de a se exprima printr-un gen literar mixt, hibrid, încărcat axiologic dar, aparent, anacronic în plin secol XX, într-o perioadă în care explodaseră deja, și uneori se și consumaseră, tendințele și direcțiile avangardiste cele mai extreme (de la dadaism la suprarealism

prin integralism), Crohmălniceanu și Heitmann au susținut, în cea mai bună monografie consacrată Cercului Literar de la Sibiu apărută până acum, că balada ar fi stârnit interesul cerchiștilor datorită extremei dificultăți de a o defini, menținându-se într-o virtualitate care o plasează la antipodul poeziei pure (Crohmălniceanu, Heitmann, 2001: 73-74). Cei doi critici par să sugereze că cerchiștii au ales intenționat o formă atât de flexibilă și înzestrată cu atribute specifice, atribute care se înscriu adânc în poetica Cercului Literar de la Sibiu, precum: prezența unei narațiuni, explozia dramatică și atmosfera misterioasă și legendară care recrează în poemele lui Stanca și ale lui Doinaș un Ev Mediu manierist, inspirat mai ales de direcția neagră și fantastică a romantismului german.

În opinia mea, resurecția programatică a baladei este legată tocmai de acea voință și de acea străduință de a se integra într-o „Europă culturală arhetipică”, al cărei spirit cel mai profund s-a reflectat tocmai în genul baladesc ales de cerchiști, o formă literară străveche, aparent perimată, dar puternic înrădăcinată în tradiția occidentală, în special în tradiția medievală și, apoi, în cea romantică, acolo unde s-au format și sedimentat identitățile și specificitățile naționale vest-europene. Balada se fixează în imaginarul cerchist ca o oglindă abisală a spiritualității europene. Este vorba de o formă în care Radu Stanca întrezărește, de altfel, „substanța”, „ordinea”, „disciplina”, o artă care se opune „nimicului”, „haosului” și dezordinii „retoricii goale” instituite de poezia pură. Mai este apoi, din punctul meu de vedere, și un alt motiv care stă la baza acestei opțiuni atât de atipice în contextul literar al vremii. În viziunea lui Stanca și a cerchiștilor, balada, mai mult decât oricare altă formă poetică, îngăduie recuperarea tuturor semnificațiilor mitice pierdute.

Există de fapt un izomorfism latent între aspectele specifice ale baladei și cele trei funcții ale mitului literar stabilite de Pierre Brunel: funcția narativă, etiologică și ontofanică (Brunel, 1992: 8-9). Datorită acestor convergențe, balada se constituie ca spațiul textual cel mai adecvat manifestării fulgurante a mitului. La fel ca mitul și balada are o funcție narativă, pentru că povestește mereu „ceva”; una etiologică, fiindcă explică „cum și de ce” se desfășoară niște întâmplări și, în fine, în cazul specific al baladei „numinoase” care a fost introdusă și aprofundată

de Nicolae Balotă (Balotă, 1976: 210), una ontofanică, fiindcă revelează divinitatea sau ființa. Așa cum am remarcat la început, operele cerchiste sunt constelate de referințe mitice și livrești care îi conectează pe sibieni cu marea tradiție culturală vest-europeană. Totuși, în literatura produsă de ei, atât în poezia de factura baladescă, cât și în proza de factura poematică, pe lângă reluarea și resemantizarea acelor mituri literare consacrate de tradiția literară occidentală, apare și se încheagă un nou mit literar, pur românesc, de sorginte spațială. Textul fondator al acestui mit este un eseu al lui Radu Stanca, un „ghid literar pentru un călător imaginar”, *Sibiu, cetatea umbrelor*, publicat în 1944. Din acest eseu de factură poematică se ramifică o adevărată galaxie mitopoetică, constituită de acele poeme baladești stanciene și doinașiene în care apare, explicit sau implicit, printr-o poetică a sinecdocii, spațiul „burgului medieval”, și de unele texte teoretice și în proză, marcate de vizionarism poetic, semnate de Ion Negoitescu, Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș și Cornel Regman.

Mitul Sibiului, al „Heidelberg-ului românesc”, se configurează, prin aceste texte, ca mitul unei urbanității ideale și pe deplin europene. Orașul din Ardeal, foarte stratificat din punct de vedere arhitectonic (fiind și gotic și baroc), cultural și lingvistic și, din acest motiv, spațiu european multicultural (și intercultural) prin excelență, trece printr-o transfigurare simbolică și intră în paradigma spațiilor urbane care prin literatură s-au preschimbat în adevărate mituri literare încărcate de o mare forță de iradiere simbolică, precum Parisul lui Baudelaire, Veneția lui D’Annunzio, Praga lui Kafka și Meyrink, sau Bruges-ul lui Rodenbach, deci în paradigma acelor „mari orașe” care, reluând o definiție sugestivă propusă de Caius Dobrescu într-un eseu consacrat spațiului urban ca mitologie seculară, pot fi percepute ca „forme mentale născute din experiența unei fascinații” (Dobrescu, 2009: 20), spații geografice ridicate „la demnitatea unei mitologii”, o mitologie care trebuie înțeleasă mereu „în sensul unui imaginar identitar, particularizant și prestigios, construit ca o sursă iradiantă de legitimitate simbolică” (Dobrescu, 2009: 14).

A existat o relație cvasi-alchimică între cerchiști și acest oraș sincretic (în esența lui româno-germană) și parcă fixat într-o perenitate

retrospectivă. Un contact mental, spiritual și fantasmatic. Centralitatea orașului sibian în geneza orientărilor estetice și a formării spirituale și culturale a cerchiștilor a fost o preocupare constantă în scrisul sibienilor și mărturisirile lor ne dovedesc că Sibiu n-a fost pentru ei doar un spațiu sau un simplu decor. Nicolae Balotă, într-un eseu asupra artei poetice a Cercului Literar, demonstrează că există mereu o osmoză profundă, o interrelație fecundă între omul și spațiul geografic în care se înscrie acțiunea lui, aproape prefigurând, într-un fel involuntar, ceea ce va fi la începutul secolului nostru direcția geocritică a studiilor imaginarului. Pentru cerchist aceste osmoze între oameni și locuri sunt „mai subtile decât cele pe care grosolana teorie [din secolul XIX-lea] a «influențelor mediului» le putea desluși. Asemenea comunicări în interiorul unui spațiu trăit amintesc mai degrabă miticele relații între oameni și lucruri, corespondențele alchimice” (Balotă, 1970: 325).

Această interrelație a fost una determinantă pe planul artistic fiindcă, așa cum amintește Nicolae Balotă, „orice creație purcede dintr-un centru spiritual-cultural care nu poate fi identificat pe nici o hartă geografică [...]. Între *locul* în care se desfășoară o acțiune și *acțiunea* însăși, se petrec transpuneri care afectează atât locul cât și acțiunea” (Balotă, 1970: 325). Concluzia cerchistului este că „burgul sibian a jucat, pentru tinerii scriitori ai Cercului Literar, rolul unui puternic catalizator subteran al creației poetice” (Balotă, 1970: 325), influențând adânc alegerile lor stilistice și lăsând o amprentă indelebilă asupra creațiilor lor poetice. Într-un spațiu pluristratificat istoric și artistic, într-un oraș medieval, baroc, și de vechi tradiții românești, „baladele cerchiștilor își găsesc mai mult decât un pretext sau un decor”, își găsesc mai degrabă „o sursă, o substanță, un martor al aventurii spirituale”; doar într-o asemenea atmosfera sepulcrală, „nostalgică înainte de a fi fost iremediabil pierdută”, definită de Nicolae Balotă „de un pathos secret investind sufletul”, „de un romantism cronic al unui Heidelberg de altădată”, putea să se constituie „atât programa literară a Cercului Literar, cât și poezia care motiva, care justifica acea *ars poetica*” (Balotă, 1970: 326). În acest oraș, unde până și umbrele sunt încărcate de semne de descifrat (Stanca își intitulează eseuul chiar *Sibiu, cetatea umbrelor*, în timp ce Doinaș, în poemul său retrospectiv, *Remember*, adresându-i-se orașului,

scrie: „și tu, oraș de umbre în șiraguri/ mișcându-se fantastice pe praguri”, Doinaș 2000: 266), umbre care se proiectează din ziduri și ogive, din turnuri și străzi labirintice, din piațete ascunse și biserici, din acoperișurile unde se deschid ochi neliniștitori, enigmatici sau ironici, cerchiștii au descoperit „tărâmul nocturn al Romantismului german” (Balotă, 1976: 206), fața cea mai abisală a spiritualității europene.

O mitizare programatică a orașului și o afirmare puternică a rolului lui catalitic în geneza poeziei și a esteticii cerchiste apar și într-o rememorare retrospectivă de factură poetică semnată de Ovidiu Cotruș, *Cercul literar și fața mitică a Sibiului*, publicată în *Tribuna Sibiului* la sfârșitul anilor '60. Ca și Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș întărește această legătură genetică dintre oraș și cerchiști, susținând și el teoria după care obsesia cerchiștilor pentru un anumit tip de baladă romantică de factură fantastică n-ar putea fi explicată și înțeleasă fără o referință geografică și spirituală la spațiul sibian: „baladele lui Stanca, atracția lor pentru decorul medieval, pentru poveștile cu alchimiști, cu trubaduri ciudați, [...] această recuzită de epocă tratată cu detașarea înduioșat-ironică a unei sensibilități poetice moderne nu este decât un dialog al conștiinței poetului cu sufletul Sibiului” (Cotruș, 2003: 171). Pentru Cotruș acest oraș incarnează nu doar un loc pătruns de „o vrajă ireductibilă care-l singularizează”, ci și o adevărată „ideogramă care se cere veșnic descifrată” (Cotruș, 2003: 171). Ideea orașului ca o ideogramă care trebuie citită și interpretată îl sincronizează surprinzător pe cerchist cu ideile la modă în acel moment în cultura vest-europeană. Tocmai în aceiași ani Roland Barthes scria în *L'empire des signes*, apropo de capitala Japoniei: „La ville est un idéogramme: le Texte continue” (Barthes, 1970: 44). Și pentru cerchiști orașul s-a transmutat într-o carte enigmatică care îndeamnă la o hermeneutică; este vorba de o percepție care apare cu insistență în literaturile majore dintre anii '40 și anii '60, perioadă în care, așa cum a observat Bernard Westphal în eseu *Pour une approche géocritique des textes littéraires*, meditănd asupra reprezentării spațiului citadin și a metamorfozelor sale din literatura contemporană, orașul devine, de fapt, un oraș-carte, orașul nu se trăiește, ci mai degrabă se citește: „De la ville-tableau chère à Louis-Sébastien Mercier, on est passé à la ville-sculpture, en ce que

la statue est pluridimensionnelle, appréciable en fonction du point de vue que l'on privilégie. Ville-tableau, ville-sculpture et puis, bien entendu, ville-livre. On avait dépeint la ville; on a modelé la ville; on lit dorénavant la ville" (Westphal, 2000: 10-11).

Mai este un aspect care reține atenția în textul retrospectiv al lui Cotruș, este vorba de coprezență, de fapt, o *coincidentia oppositorum*, dintre realul și imaginarul fantasmatic, dintre vizibil și invizibil, o coprezență care se realizează în și prin ideograma Sibiului: „Sibiul însemna pentru noi farmecul vechiului burg prin care rătăceam deseori noaptea, zăbovind în fața unor ziduri ruinate de vreme, în fața unor scări coborâte din istorie, sau pierzându-ne cu Blaga în plimbări lungi în Dumbravă, ascultând dialogul mut al poetului cu arborii și frunzișul, popasurile îndelungate sub arcadele vechiului oraș, participarea la o lume de vis, singulară, care ținea și de domeniul realului și de un tărâm nevăzut [...] Cel care nu știe ce înseamnă o noapte în burgul sibian, când ogivele și treptele își revelează o față mitică sub lumina rece a lunii, ca niște rune care grăiesc despre un alt văleat, nu poate înțelege adevărata particularitate a acestui oraș.” (Cotruș, 2003: 171.) Ca și Balotă, Stanca sau Doinaș, și Cotruș practică aici o *involuntară* geopoetică a spațiului sibian, geopoetică ce trebuie considerată în termenii lui Bernard Westphal ca „une transcription poétique des espaces humains, une véritable *creative writing* du territoire” (Westphal 2000: 13), dar în același timp cerchistul practică și o mitopoetică a spațiului, atunci când încheie declarând că Sibiul este „un loc mitic unde îți găsești nealterată ființa adevărată” (Cotruș, 2003: 171). La cerchiști orașul ardelenesc este ridicat la demnitatea unui mit, realizându-se din plin acea condiție necesară evocată de Dobrescu: „mitul marelui oraș [s-ar naște], indiferent dacă într-o formă «tare» sau «slabă», în măsura în care un centru urban dat ajunge să fie perceput ca o expresie a principiului plenitudinii fertile, ca imaginea concentrată a spectacolului Universului, ca spațiu al tuturor posibilităților” (Dobrescu, 2009, 14).

Doinaș, într-un text consacrat poeziei stanciene, nu doar a recunoscut existența unei interrelații profunde dintre *Stimmung*-ul legendar, dintre atmosferele îmbibate de medievalism al orașului ardelenesc și opțiunile poetice și estetice ale cerchiștilor, ci a reliefat și faptul că

noul Heidelberg a reprezentat pentru ei un adăpost utopic, un loc de refugiu, departe de prezentul dezastruos, degradant și dezamăgitor: „tentația unui anumit romantism istoric ne îndemna să căutăm în sfera unor alte epoci, a unor alte culturi, lumina refuzată de norii grei care se adunaseră deasupra capetelor noastre datorită angajării României în război” (Doinaș, 1972: 107). Sibiuul nu actualizează, atunci, doar vocația europeană și cosmopolită a cerchiștilor, cum a remarcat deja Petru Poantă, acest oraș încarnează și o „imagine fantasmatică a Centrului”, o „lume a frumosului absolut” (Poantă, 1997: 32) care se configurează ca „un refugiu atemporal, un spațiu securizant nu atât al individului, cât al culturii însăși, [...] un topos al urbanului ideal și compensator” (Poantă, 1997: 32), un oraș mai mult imaginar și inventat decât real. Dar acest aspect „imaginar”, reliefat de unii comentatori uneori cu o tentă ușor polemică față de cerchiști, nu este specific pentru literatura cerchistă: orice oraș real, prin literatură, se transfigurează într-un spațiu fantasmatic, așa cum a observat pertinent Bernard Westphal, reluând sugestiile lui Jean Roudot, „dès qu’il y a écriture il y a ébauche de ville imaginaire [...] les villes se déploient dans un espace mental” (Westphal: 2000, 19). Și fiind un spațiu inventat și imaginar, orașul se poate umaniza și personifica. În textul lui Radu Stanca care încheie experiența sibiană, *Despărțirea de la Sibiu*, publicat în ultimul număr al *Revistei Cercului Literar*, orașul încarnează pentru cerchiști „colaboratorul intim” al tuturor experimentelor literare, un spațiu-matrice care le-a transmis cerchiștilor fibrele structurale cele mai adânci (Stanca, 2002: 556).

În textele cerchiste nu se cristalizează doar acea opoziție, consemnată la început, dintre orașul *d’antan*, orașul de altădată, și metropola modernă. Se conturează și opoziția dintre un „centru elită iradiant” (Poantă, 1997: 36) din punct de vedere artistic, estetic și cultural, un *locus* utopic, real și în același timp fictiv (*cf.* Varga-Santăi, 2005: 40), în afara istoriei, fixat și suspendat dintr-un timp „reversibil” și proiectat în mit, și o metropolă anti-utopică, prozastică, incarnată prin București, așa cum iese la iveală în „Din jale se întrupează Electra”, semnat de Negoșescu, unde „capitala românilor”, cu urâtenia ei, cu prostul său gust, cu trivialitatea sa și cu o indeniabilă inferioritate culturală, se manifestă ca reprezentarea cea mai desăvârșită a Sudului balcanic și

pitoresc (Negoîțescu, 2002: 552). Sibiul se transfigurează deci într-un adevărat simbol euforionist, în imaginea unui centru care datorită matricei lui cosmopolite, germanice și mitteleuropene, provenind din trecutul său habsburgic, se integrează într-o spiritualitate și într-un sistem de valori pe deplin europene.

Cu privire la asta, exaltarea absolutizantă a elementului germanic parcă ar intra în conflict cu proiectul euforionist al cerchiștilor de a integra armonic „apolinicul” de sorginte clasică, greco-latină, și „fausticul” de sorginte germanică și, mai ales, parcă ar contrazice aparenta revoltă a cerchiștilor împotriva fondului nelatin al spiritualității românești. Unii comentatori au susținut că, de fapt, Cercul Literar de la Sibiu n-ar fi decât „o revoltă ușor camuflată împotriva fondului nelatin și o delimitare față de viziunea blagiană privitoare la fenomenul spiritual românesc” (Poantă, 1997: 62), cerchiștii pledând, prin ordine, rațiune și disciplină, pentru o restaurare a fondului pur latin în cultura românească. Totuși, cred că în competiția dintre caracterul (fondul) latin și cel nelatin al specificității românești, caracterul nelatin nu este deloc ignorat sau neglijat de către cerchiști, așa cum au afirmat eronat unii comentatori, ci, dimpotrivă, este transformat din fondul „geto-slav”, evocat de Blaga, în fondul „germanic”, revendicând prin această metamorfoză o urbanitate pe deplin europeană, și nu una constitutivă, etnică. Tocmai acest fond ne-latin, de sorginte germanică, din creațiile literare cerchiste se dezvăluie a fi definitoriu, oglindindu-se în predominanța imaginarului nocturn și a aspectului faustic, și manifestându-se puternic tocmai în mitul spațial care este obiectul acestei contribuții.

Dacă fiecare mit are nevoie de un text fondator, în cazul mitului sibian acest text a fost semnat de Radu Stanca și publicat în 1944. *Sibiu, cetatea umbrelor* conține nucleele tematice care vor fi dezvoltate atât în poezia cerchistă, în special în poezia lui Stanca și a lui Doinaș, cât și în textele în proză pomenite mai sus. Dincolo de aura mitică care se degajează deja din comparația care deschide textul – mă refer la asemănarea dintre obrazul Sibiului și „obrazul acelor mucenici ogivali adânc iluminați, terifianti în expresiva lor liniște, pe care îi întâlnești răsfoind albumele unui Tilman Riemenschneider sau al unui Grünewald” (Stanca, 2000: 91) –, e semnificativ și revelatoriu titlul primei secțiuni

a eseului, *Mic ghid literar pentru un călător imaginar*. Radu Stanca cartografiază orașul sibian, dar scriind acest „mic ghid”, care, *nota bene*, este un ghid literar, nu unul turistic, nu face decât să proiecteze experiențele lui livrești asupra spațiului urban real, transfigurând un loc specific, cu o identitate geografică și culturală precisă, într-un spațiu virtual al fantasmei literare (Dobrescu, 2009: 17). Călătorul căruia i se adresează acest ghid literar nu poate fi, atunci, decât unul fictiv, imaginar.

În *Sibiu, cetatea umbrelor* spațiul geografic și arhitectura sibiană sunt mereu filtrate nu doar prin sensibilitate, ci și prin cultura, prin erudiția autorului care re-simulează realul, punând acest țesut urban, acest adevărat „text” spațial complex, sincretic și pluristratificat, într-o rețea de corespondențe inter-semiotice, dintre diversele limbaje artistice. Dacă la începutul eseului el compară „obrazul Sibiului” cu obrazele mucenicilor lui Riemenschneider și Grünewald, sugerând o corespondență între spațiul arhitectural și sculptură, la sfârșitul eseului el prefigurează o corespondență lăuntrică între arhitectura și muzica barocă: „nici un alt oraș din lume nu păstrează, în arhitectura sa lăuntrică, în sufletul său, în structura sa intimă, un stil Bach atât de pronunțat ca Sibiul [...]. Și într-adevăr e o corespondența între sonoritatea diatonică a lui Bach, ce leagă întotdeauna elementele între ele printr-o pânză ce le topește unele în altele, și acel destin al umbrelor sibiene, ce topesc totul în păienjenișul lor” (Stanca, 2000: 100-101). Stanca și își încheie eseu proclamându-l pe Johann Sebastian Bach drept cetățean de onoare al Sibiului, „pentru că fața Sibiului, și dacă îl privești din față și dacă îl privești din profil, seamănă în transcendența ei iluminată și în suavitatea ei sobră, cu fața lui Bach” (Stanca, 2000: 101).

Print-o poetică a decrepitudinii și a umbrelor, care stăpânesc până și timpul, un timp devenit „reversibil” pentru că „se întoarce mereu la ceea ce a fost înainte” (Stanca, 2000: 100), privindu-se pe sine, căutându-se pe sine, emerge din filigranul textului și un motiv spațial care intră dinamic în constelația mitică sibiană și care va fi dezvoltat cu precădere în câteva poeme și în balade stanciene (*Nocturnă, Numai noaptea, Regele visător* etc.), unde burgul este evocat explicit, prin toponomastica lui, sau implicit, prin sinecdocă. Este vorba de motivul

orașului-mort, al orașului-cimitir. În secțiunea intitulată semnificativ *Grădinile orașului: cimitirele*, reveria thanatică a lui Stanca transformă Sibiul într-un spațiu bântuit de moarte: „Fiecare cimitir devine cu timpul un parc. La Sibiu fiecare parc este un cimitir. Cât de mic, dar un cimitir. Astfel încât călătorul cunoaște viața orașului prin morții lui. Și într-adevăr nicăieri parcă solidaritatea dintre moarte și viață nu e mai puternică decât în orașul acesta cu brațe tăiate pe chenarul orizontului și cu inimi sfâșiate sub portaluri [...]. Morții străjuiesc orașul, pătrund în el, îl poartă” (Stanca, 2000: 94). În secțiunea respectivă este cuprins, într-o fericită hibridizare dintre proză și poezie, și poemul *Nocturnă*, unde poetul, printr-o adevărată „spectralizare” a peisajului, întărește aspectul thanatic și gotic al orașului, „Intru-n Sibiu încet ca-ntr-o-ncăpere/ În care e un mort./ [...] În jur văd numai porți și-n porți ferestre/ Iar în ferestre ochi care mă-ngheață./ [...] Cu fiecare pas făcut prin sînge/ Tot mai adînc pătrund în noaptea care/ Întîi de jos în sus în mîini mă strînge/ Apoi de sus în jos mă prinde-n ghiare./ [...] Și peste tot o liniște ca-n clipa/ Cînd marea se sărută cu pămîntul./ Liliacu-și linge-n somn trudit aripa/ Și printre arbori vechi foșnește vîntul./ Intru-n Sibiu cum intră-n ceață luna/ [...] Și-n liniștea ce-nchide-n ea furtuna/ Ascult cum bate-n turnul straniu ceasul./ Intr-un Sibiu livid, sătul de viață./ Dar pregătit pe străzile uitate/ În fiecare clipă să dau față/ Cu mortul care umblă prin cetate” (Stanca, 2011: 42).

Aici poetul nu mai folosește măști, care de altfel abundă în poezia stanciană, măști care nu sunt decât dubluri ale poetului însuși, mă gândesc de pildă la Corydon, la Regele visător, la Trubadurul mincinos, la Lactanțiu, la Cneaz valah la porțile Sibiului, la Robinson Crusoe sau la Arhimede, dubluri neliniștite și neliniștitoare prin care poetul comunică situații poetice, evenimente și sentimente, umbre prin care exorcizează moartea. Aici comunicarea stării interioare este mai directă, dar cititorul nu înțelege care este până la urmă rolul jucat de spațiul sibian în această reverie thanatică, dacă este Eul abisal al poetului, atras morbid de vrăjile morții, cel care „citind” și cartografiind spațiul urban îl deformează constant printr-o „spectralizare onirică” și printr-o melancolizare cronică a peisajului, sau dacă este mai degrabă decrepitudinea acestui oraș cea care modelează în adâncime poetica stanciană,

sentimentul thanatic al lui Stanca decurgând din interacțiunea directă cu spațiul sibian și din influența pe care acest oraș o are asupra universului său poetic.

În constelația mitică sibiană, lângă imaginea orașului-mort, se ivește, în fine, în unele poeme stanciene, și o altă imagine, și mai pregnantă, a Sibiului. În poeme și balade precum *Hebrietas cibinensis*, *Un cneaz valah la porțile Sibiului* sau *Baladă studentească*, orașul ardelenesc este reprezentat ca un centru inițiatic și magic. De altfel Negoïtescu scria într-un articol din 1943 că la Sibiu te simți ca într-o mică Pragă (Negoïtescu, 1943, *apud* Vartic, 1994: 8). În *Balada studentească*, Sibiul, străbătut de lumina sublunară a unui lichid magic cu reflexe albastrii, distilat prin zeci de eprubete de un student misterios inițiat în alchimie, se configurează ca un echivalent carpatic al orașului labirintic și ezoteric reprezentat în romanele pragheze ale lui Gustav Meyrink. *Baladă studentească* materializează povestea eșecului unei *queste* alchimice și erotice, narațiunea fiind constelată de teme și motive tipice ale literaturii fantastice: dublul, visul în vis și creația unei ființe artificiale prin practică magică: un student „căuta prin fel de fel de alchimii/ un ser din care visul să ia viață” (Stanca, 2011: 63). Este vorba, de fapt, de o povestire fantastică în versuri, în care predominantă este întâmplarea povestită, onirică, tenebroasă și halucinantă, așa că starea lirică este filtrată constant și exclusiv prin evenimentul dramatic. În această *Baladă*, chiar dacă ne simțim într-o mică Praga, știm că ne aflăm la Sibiu, datorită unei referințe toponimice precise la strada Fingerling.

Spațiul reveriilor lui Stanca prezintă o cauzalitate simbolică, o cale orientată de o serie de puncte cardinale, de la „tristețea thanatică” până la „femeia spectrală” sau, mai bine zis, la femeia „spectralizată”, dematerializată, diafanizată. Dar acestui labirint oniric îi corespunde, în planul unei topografii poetice precizate și identificate ca atare, îngemănarea motivului orașului mort cu motivul centrului, în acest caz al centrului inițiatic și magic. Din punctul meu de vedere, mitul Sibiului emerge chiar și în acele texte unde nu apare o indicație directă, o mențiune toponimică propriu-zisă (Sibiu, Cibinum, sau, ca în cazul *Baladei studentești*, Strada Fingerling). De pildă, în poemul *Regele visător*, sub imaginea unei Danemarce putrede și devastate, care de

altfel trimite direct și la mitul shakespearian al lui Hamlet (acest mit pierzând orice putere de iradiere culturală în acest context), se ascunde într-adevăr burgul sibian, ca palimpsest real și mitic al tuturor reprezentărilor urbane cerchiste. Când poetul scrie „Și ne-ncetat prin burg străbate-un hohot” (Stanca, 2011: 75), el se referă implicit mereu și doar la burgul „baladesc” din Ardeal, la Sibiu. Toate acele poeme ale cerchistului care conțin termenul „burg” sau termenul „cetate” pot fi cuprinse de fapt în lista textelor care aparțin constelației mitice sibiene.

Mai sunt și alte texte unde mitul Sibiului emerge puternic, dar nu explicit prin imaginea burgului și a cetății, ci mai degrabă implicit prin alte miteme, prin alte particule minimale care se detașează din constelația mitică inițială și care sunt, de fapt, adevărate „fragmente spațiale” ale orașului. Această emergență a mitului spațial se concretizează printr-o poetică care nu este metaforică, ci mai degrabă sinecdotică. În cazul unui mit spațial, pledez pentru o mutare a centrului de interes dinspre studiul metaforei înspre studiul sinecdocii, fiindcă un mit legat puternic de poetica spațiului poate să emeargă și să se manifeste în toată puterea sa iradiantă mai ales printr-o poetică care are în centru sinecdoca. În poezia stanciană „turnul”, de pildă, incarnează aceea mitemă, acea particulă minimală încărcată de stratificări simbolice, care îi permite constelației mitice sibiene să iasă la suprafață în text. „Turnul”, „castelul”, „donjonul”, „străzile”, „crenelurile”, care revin insistent în reprezentarea spațiului la Radu Stanca, pot fi considerate ca niște miteme care, diseminate în baladele, în legendele și în lamentațiile stanciene, îi permit mitului Sibiului să emeargă, să se manifeste, conferindu-i o mare putere de iradiere, dar ele oare nu sunt în același timp și niște sinecdoce ale orașului?

Dacă parcurgem rapid toată opera poetică a cerchistului, dar și prima fază a poeziei lui Doinaș, vom remarca cât de insistent apar aceste sinecdoce în filigranul textelor, ceea ce ne dovedește că mitul Sibiului n-a reprezentat doar mitul fondator al poeticii cerchiste, ci și un palimpsest al sufletului cerchist: „Burgul sibian a jucat, pentru tinerii scriitori ai Cercului Literar, rolul unui puternic catalizator subteran al creației poetice” – scria Nicolae Balotă –, în atmosfera lui, de un Heidelberg de altădată, „s-a constituit atât programa literară a *Cercului*

literar, cât și poezia care motiva, care justifica acea *ars poetica*” (Balotă, 1970: 326). Acest oraș românesc, dar cu o *anima* germană și „mittel-europeană”, amestec de gotic și de baroc, se conturează, atunci, nu doar ca un mit literar, ci și ca o oglindă abisală a spiritualității europene și a urbanității ideale, un spațiu real și fantasmatic, dar și un loc înzestrat cu funcție soteriologică, întru chipând un refugiu care protejează de la degradările istoriei și care se află într-o rezonanță profundă cu vocația multiculturală și cosmopolită a cerchiștilor.

Referințe bibliografice

Balotă, Nicolae, (1970), *Labirint. Eseuri critice*, București, Editura Eminescu.

Balotă, Nicolae, (1976), *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze române și străine*, București, Editura Minerva.

Barthes, Roland, (1970), *L'empire des signes*, Paris, Gallimard.

Brunel, Pierre, (1992), *Mythocritique. Théories et parcours*, Paris, P.U.F.

Cotruș, Ovidiu, (2003), „Cercul literar și fața mitică a Sibiului”, în *Secolul 21*, număr monografic „Doinaș”, nr. 1-6, pp. 171-172.

Crohmalniceanu, Ovid S.; Heitmann, Klaus, (2001), *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, Editura Universalia.

Doinaș, Ștefan, (1972), *Poezie și modă poetică*, București, Editura Eminescu.

Dobrescu, Caius, (2009), „Spațiul urban ca mitologie seculară, autotransgresie ficțională și ca «lume a lumilor». Trei abordări teoretice”, în Dumitru Chioaru (ed.), *Orașul și literatura*, București, Editura ART.

Negoîtescu, Ion, (2002), „Din jale se întrupează Electra”, în *Revista Cercului Literar*, ediție îngrijită Dan Damaschin, prefață de Petru Poantă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, pp. 552-554.

Poantă, Petru, (1997), *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul originar*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Stanca, Radu, (2000), *Aquarium. Eseuri programatice*, selecția textelor și cuvânt înainte de Ion Vartic, ediție îngrijită de Marta Petreu, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof.

Stanca, Radu, (2002), „Despărțirea de la Sibiu”, în *Revista Cercului Literar*, ediție îngrijită de Dan Damaschin, prefață de Petru Poantă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, pp. 554-555.

Stanca, Radu, (2011), *Doti*, ediție îngrijită și prefațată de Ioana Lipovanu, București, Editura Cartea Românească.

Varga-Santai, Dragoș, (2005), *Radu Stanca. Sentimentul estetic al ființei*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.

Vartic, Ion, (1994), „Trei schițe de portrete”, în I. Negoitescu, *Straja dragonilor*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof.

Westphal, Bertrand, (2000), „Pour une approche géocritique des textes. Esquisse”, în Bertrand Westphal (ed.), *La géocritique, mode d'emploi*, Limoges, Presses Universitaires de Limoges, pp. 9-39.